

Høyrenteball

Mange norske bønder driver på bankens nåde, med trusselen om renteøkninger hengende over fjøset. En bobestyrer i Sandnes rydder nå opp i det som er Norges største landbrukskonkurs. →

SOLNEDGANG: En bonde på Jæren møtte veggen, med 57 millioner kroner i krav fra kreditorer. Bildet er ikke fra den aktuelle gården.

LANDBRUK

ANDREAS KLEMSDAL

DRØMMEN ER ET NYTT FJØS. En moderne driftsbygning med melkerobot, lyse vegger og pauserom med kaffemaskin. Eller kanskje en ny traktor, en litt solid Massey Ferguson med moderne hydraulikk og ti tonn løftekapasitet.

Når vi gjør om drømmer til tall kaller vi det investeringer. Norske bønder investerer mer enn noen gang. En nytt fjøs koster fra fem til 12 millioner kroner, en ny traktor kan koste både en og to millioner.

Antallet bønder som har mer enn fire millioner kroner i gjeld øker betydelig. Snaut 5.200 bønder falt i denne kategorien i 2014. Det tallet økte til 6.152 i 2016. Tall for 2017 kommer om noen måneder.

Bankene forteller at det er blitt stadig vanligere med 10 millioner eller mer i lån til en gårdbruker.

De vil ha en mer fleksibel hverdag, og kunne drive gård uten å stå opp klokken fem om morgenen. Da må de ha et moderne fjøs.

– Yngre bønder som ønsker å satse må derfor leve med en høyere belåning, sier Emil Inversini, som er salgsdirektør i Landkreditt Bank. Han er ansvarlig for kundesiden i banken.

– De største bøndene i Norge har opp mot 20 millioner kroner i gjeld. Vi har bare noen svært få som har over 20 millioner kroner i gjeld, opplyser han.

MEN NOEN HAR MER. Norges største landbrukskonkurs er beskrevet i en forsk innberetning til Jæren Tingrett.

Den 61 år gamle bonden leverte selv inn oppbudsbejgeringen. Det var gått over styr. Drømmen var å bli en av Norges største bønder. Det kostet.

Han hadde overtatt gården av sine foreldre i 1979. Han ville utvide, bli større. En liten utbygging av gården skjedde i 1984. En stor utbygging i 2004. Det ble da investert rundt 10 millioner kroner, mens besetningen ble doblet. Han leide inn ekstra melkekvoter og tilleggsjord.

Allerede i 2005 ble grisene rammet av sykdom. Hele

«
*Yngre bønder som ønsker
å satse må leve med en
høyere belåning*

EMIL INVERSINI, LANDKREDITT BANK

besetningen måtte slaktes og bonden var uten forsikring. Han kjøpte nye griser i 2007, men også de måtte slaktes på grunn av sykdom. Gjelden ble tøff å betjene. Bonden tok seg jobb utenfor gården, mens innleide ansatte tok seg av arbeidet på gården. Når arbeidsdagen var over jobbet han på gården. Til bobestyrer har han opplyst å jobbe 90 til 100 timer i uken på det meste.

Mye gjeld og lite søvn. I tillegg ble gården rammet av tyveri. I 2015 fikk han refinansiert gjelden gjennom DNB, som da tinglyset et pant på 35 millioner kroner.

LITT Å TYGGE PÅ: En renteøkning på ett prosentpoeng fra bankene vil gi norske bønder 600 millioner kroner i økte årlige kostnader.

På det meste hadde han 240.000 liter melkekvote og i tillegg en innleid kvote på 750.000 liter. Men det gikk ikke i pluss. I 2017 var inntektene 13,5 millioner kroner, mens driftskostandene var 18 millioner kroner. Sånt blir man ikke lykkelig bonde av og en dag sa det stopp. I sommer skal Høyland ha gått på en psykisk smell, ifølge borrapporten. Konkursen var et faktum og bobestyrer har totalt fått inn krav på 57 millioner kroner.

Gården på 760 mål er nå lagt ut for salg.

Men det er ett problem med gårdene som legges ut for tvangssalg – barna kan benytte seg av odelsretten.

Finansavisen har gjennomgått ti andre ferske konkurssaker i landbruket. Ingen er i nærheten av tallene til jærbonden. I de fleste konkursene i landbruket er det pantesikring på mellom 5 og 10 millioner kroner, mens ubetalte regninger har tårnet seg opp.

I 2010 VAR DEN SAMLEDE jordbruksgjeld i Norge 43 milliarder kroner. I 2018 er den 62 milliarder kroner. En prosent endring i jordbrukets realrente vil endre

kostnadene med 620 millioner kroner, ifølge «Totalkalkylen for Norsk landbruk».

SSB opererer med et annet tall for gjeld. De publiserte tidligere i år tall som viser at norske gårdbrukere hadde en samlet gjeld på 83 milliarder kroner i 2016, en økning på seks prosent fra året før. Tallene fra SSB omfatter både privat gjeld og næringsgjeld.

Renteutgiftene for 2016 utgjorde nær 2,5 milliarder kroner, eller 63 200 kroner pr. gårdbruker. Legg til tall for ektefeller eller samboere og gjelden øker til 95 milliarder kroner.

Høyest troner gårdbrukerne i Rogaland, med en samlet gjeld på 11,9 milliarder kroner.

EMIL INVERSINI I LANDKREDITT BANK har rundt en fjerdedel av alle norske bønder som kunder. Landkredit Bank's beste rente har den siste tiden gått fra 2,95 prosent til 3,2 prosent. Renten på landsbrukslån ligger over vanlige boliglån.

– *Tåler kundene deres økt rente?*

– En liten renteøkning går helt fint. Hvis det blir flere renteøkninger, som vi forventer, så er det med bonden som det er med den norske boliglånskunden. De som allerede sliter i dag vil oppleve at det blir enda tøffere. Men vi er ikke bekymret for landbruket som helhet, de aller fleste bønder har en akseptabel økonomi. Det er langt igjen til danske tilstander, sier Inversini.

I Danmark ble gjeldskrisen et faktum. Danmark tilot at brukene vokste seg store. Drømmer ble realisert, investeringene vokste. I dag har danske bønder rundt 340 milliarder kroner i gjeld. Danmark har et eksportdrevet landbruk og sender blant annet enorme mengder kjøtt til Tyskland, men ønsket om å vokse og bli stor kostet dyrt. Under finanskrisen opplevde en rekke danske grisebønder konkurs. Flere lokalbanker gikk overende etter å ha overtatt store gårder og forsøkt å redde disse.

Norske gårdbrukere har en annen sammensetning, forklarer Inversini. En stor lånekunde på Østlandet har typisk en stor gård, med stort areal, inkludert et tun med bygninger av god verdi. Et gårdsbruk i

FOTO: NTB SCANPIX

DYRT FJØS: Asgeir Slåttnes var leder i Troms Bondelag og satset friskt med nytt fjøs. Driftsproblemer ga ham anstrengt økonomi og tidligere i år endte det med konkurs. Gården ble kjøpt av en annen bonde i samme bygd og Slåttnes gård på Kvaløya utenfor Tromsø drives nå videre i et samarbeid mellom ny og gammel eier.

FOTO: NTB SCANPIX

PÅ OSLOTUR: Bøndene vil ha mer. Og mer kan gå til å betale renter.

FOTO: NTB SCANPIX

«
Det er langt igjen til danske tilstander

EMIL INVERSINI, LANDKREDITT BANK

LANDBRUK

*Jo mer du produserer
og jo mer været svinger,
jo mer utsatt blir du*

CHRISTIAN ANTON SMEDSHAUG, AGRI ANALYSE

➔ Rogaland med mye gjeld har ofte mindre areal men stor verdi i kraftig utbygging med flere produksjoner, som for eksempel kjøtt og melk.

Dersom betalingsforpliktelsene blir for høye er det sjelden det blir en konkurs.

– Hvis gårdbrukeren ikke greier å betjene lånet blir vi som regel enige om salg av gården før det går til en konkurs, sier han.

Det er nesten ikke tap på landbrukslån, hevder Inversini. Landkreditt Bank har 13 milliarder til utlån. Årlig tap på denne utlånsporteføljen er svært lave, forsikrer han.

MEN HVERT ÅR GÅR mellom 30 og 50 bønder konkurs, ifølge tall fra Brønnøysundregistrene.

Det er imidlertid stor forskjell på en konkurs i landbruket og en konkurs i næringslivet ellers.

Gatekjøkkenet skal kunne gå konkurs. Gatekjøkkenet kan drives som et aksjeselskap. Dersom kundene svikter, forskuddsskatten forfaller og hamburgerne svir seg er det en vei ut av uføret. Eierne kan gå gjennom en konkurs og kanskje beholde hus og hjem.

Slik er det ikke for bonden. Det norske familiebruksmodellen legger opp til et personlig eierskap. Landbruksstøtten skal betales ut til personer, ikke til aksjeselskaper. Norge har valgt dette for å ha spredt bosetning og matproduksjon i alle deler av landet.

Nå har enhetene vokst og med det har norske bønder tatt på seg økt kapitalrisiko og økt konkursfare. Det som tidligere var gjeld som kunne betjenes med en bijobb i kommunen, er i dag blitt en betydelig personlig risiko.

– **HVIS DU HAR MYE GJELD** er det bare én måte å finansiere det på og det er lønnsom drift, sier Chr Anton Smedshaug. Få økonomer følger det norske landbruket tettere enn ham. Han er daglig leder i Agri Analyse og har en sær hobby. På fritiden fordyper han seg i gjeld. Smedshaug skrev boken «Gjeld – hvordan Vesten lurer seg selv» i 2011. Denne er nå kommet i tredjeutgave, med forord i anledning tiårsjubileet for Finanskrisen.

Norske bønder er mer sårbare enn noen gang og det er tre årsaker, forklarer Smedshaug:

Det ene er markedet. Markedet er blitt tøffere, med for eksempel overdekning av de fleste kjøttslag og stagnerende melkevolum.

Det andre er været. Forrige vinter var svært lang, noe som rammet bøndene. Sommeren var som kjent knusktørr. Smedshaug viser til estimerte tap på 5 milliarder kroner for bøndene. I tillegg har mange gårdbrukere som ligger ved en elv opplevd flom både vår og høst.

Det tredje er at den gruppen med bønder som satser og investerer, nå sitter med høy gjeld.

– Det er ingen gjeldskrise i norsk landbruk i dag. Men sårbarheten har økt betydelig. Sårbarheten – både for samfunnet og den enkelte bonde – har økt med størrelsen på gårdene. Jo mer du produserer og jo mer været svinger, jo mer utsatt blir du, sier Smedshaug.

Han mener vi bør følge nøyer med.

– En anbefaling til SSB må være å følge gårdbrukere med høy gjeld tettere. I dag faller alle i kategorien gjeld over 4 millioner kroner. Men sårbarheten oppstår ikke ved 4 millioner kroner, men kanskje ved syv, åtte, ni millioner kroner i gjeld, sier Smedshaug.

I 2009 BLE ASGEIR SLÅTTNES VALGT til leder i Troms bondelag. Han drømte, som mange andre, om å

MER SÅRBAR: Christian Anton Smedshaug i Agri Analyse ser at flere bønder kan gå overende i dag enn tidligere. Men det er ingen gjeldskrise i norsk landbruk.

FOTO: ANDREAS KLEMSDAL

drive større og mer moderne. I 2012 sto en ny driftsbygning klar. Innovasjon Norge og Sparebank 1 Nord-Norge tinglyste pant på til sammen 8 millioner kroner. Men Slåttnes, som senere gikk av som leder i Troms bondelag, opplevde problemer med driften.

I mai i år måtte han innse at forpliktelsene var større enn inntektene. Slåttnes gård ble begjært konkurs. Gården ligger på Kvaløya, rett utenfor Tromsø. Finansavisen lykkes ikke å få Slåttnes i tale.

Etter konkursen er gården kjøpt av Steinar Andreasen, som er bonde i samme distrikt. Prisen var 10 millioner kroner, ifølge avisen iTromsø. Nå skal gården sikres for videre drift, og Nordgård og Slåttnes gård slås på sikt sammen til en driftsenhet. Asgeir Slåttnes blir med videre for å drifte gården.

En annen gård som har gått overende ligger på Gjesåsen nord for Flisa i Hedmark. Bonden ble begjært kon-

kurs i juli i fjor. I den første skiftesamlingen, ble det lagt frem krav på over 45 millioner i bondens bo.

Senere ble bonden tiltalt som medvirkende til å ha underslått 49 millioner kroner fra Gartnerhallen gjennom ti år, av Økokrim. Underslagene skal ifølge tiltalen ha pågått fra mai 2007 til mai 2017. Det var denne bonden som maste på regnskapsføreren i Gartnerhallen om å få millionutbetalinger som forskudd. Begge er senere blitt dømt.

Eiendommen har et areal på knapt 2000 dekar, hvorav nesten 700 dekar er dyrket mark. Bobestyrer solgte biler, traktorer og landbruksmaskiner for fem millioner kroner. Senere ble også gården solgt, for 12 millioner kroner, ifølge Glåmdalen.

Om drømmen er et nytt fjøs, er marerittet den dagen du må flytte fra våningshuset.

andreas.klemsdal@finansavisen.no